

promissionis cum debita dependentia; hoc ipse talis casus ponitur extra legem, quin lex immutetur vel dispensatur. 4°, similiter in illis quae dicuntur esse de lege naturali *negative*, quatenus circa ea praecipiendo, aut vetando lex naturalis nihil *positive* disponit, si per politicam vel civilem legem mutuamque hominum conventionem aliquid determinetur, privabitur quidem homo ex. gr. civili sua libertate, vel usu quodam communi rerum; sed non mutabitur aut desinet lex naturalis. 5°, tandem ex naturali praecellentia seu ordine majoris dignitatis, quem etiam naturales leges ad invicem habent, nunquam potest dici earum unam aliquid praecipere aut prohibere in illis adjunctis ubi nobilioris observatio redderetur impossibilis; unde in talibus adjunctis cum non sit, nec urgeat nisi una, ex. gr. fidei Deo datam esse servandam, caeterae, ex. gr. vitae, vel hona propria aut aliena esse servanda, non mutantur.

Ex his haud difficile colliges, non esse veram mutationem aut dispensationem in lege naturali, dum auctoritate divina vel legitima humana, fit hominis occisio, aut accipiuntur vel non restituuntur res alienae; dum *naturale* non servatur secretum, vel non redditur depositum, petenti illud in propriam aut reipublicae perniciem, dum promissionis alicujus aut voti, mutatis circumstantiis, aut extrinseca potestate, debitum relaxatur, etc, quae omnia et his similia dici ad summum poterunt, naturalis legis quaedam mutationes vel dispensationes *impropriae* ne videlicet quorumdam gravissimorum Doctorum loquendi modum reprehendere videamur (1).

(1) Praeterrmittenda non erat hujusmodi animadversio eo vel maxime, quod ipsimet doctores qui hac voce *dispensationis* utuntur in quaestione de casibus memoratis, e. g. de casu in quo quis per auctoritatem humanam solveretur a debito promissionis implendae, aut juramenti servandi, interdum eas hujus potestatis tuendae adferunt rationes, quae non aliud innuunt quam necessitatem declarandi, in quibusdam adjunctis legem quamdam naturalem locum non habere, seu potius objectum in hujusmodi adjunctis sub lege non contineri. Quid enim est e. g. ratio boni communis vel majoris, quae interdum dicitur postulate ut quis solvatur a debito cujusdam pactionis adimplendae, vel fidem juramentos adstrictam non servet? Nonne hoc videtur dumtaxat indicare talem pactionem et juramentum, propter concursum alterius legis majoris dignitatis, nulla et irrita ex rei natura fuis-

ARTICULUS III.

DE PRINCIPIO COGNITIONIS LEGIS NATURALIS.

90. Sicut inter speculativas humanas cognitiones inquiri solet, quatenam sit earum maxime universalis, quae pro caeterarum primo principio possit statui, ita inter practica moralis philosophiae principia, quaerunt philosophi tale effectum, quod instar principii omnium universalissimi et primi haberi queat. Ratio hujus similitudinis ista est, quod et eadem videtur esse relatio, inter principia speculativa et theoreticam rationem, ac inter practicum rationem et principia legis naturalis; et in iis quae cadunt sub humanam rationem, naturalis quidam ordo postulans tendentiam ad aliquid simpliciter primum, deprehenditur. Principium istud *cognoscitivum* totius juris naturae si determinari poterit, instar legis cujusdam *universalissimae* et velut *fundamentalis* spectandum erit. Porro sicut inter omnes constare debet principium *perfectae obligationis* naturalis, non posse esse nisi Dei imperium sive divinae sapientiae ordinationem, hoc namque videtur evidenter esse probatum [2]; ita haud aequae constat aut potest constare ex quanam humana cognitione quantum jus sive lex naturae pateat prospici possit. Quia autem omnium philosophorum sententias hac super re in medium proferre infiniti et haud utilis foret laboris (ni-

se? Potestne existimari, ut quae Deus tamquam auctor ordinis naturalis rata habuit, utpote eidem ordini consentanea, stante etiam eodem ordine, posse desinere esse hujusmodi?

(2) Colligi potest ex dictis superius, artic. 1. cap. 1. hujus 2. partis. Hic animadvertas oportet discrimen inter quaestionem de principio *obligationis* et de principio *cognitionis* juris naturalis quod tamen a quibusdam neglectum pluribus erroribus occasionem praebuit. Ab hac utraque quaestione differt quoque quaestio de *principio essendi*, seu de *causa efficiente* ejusdem juris naturalis, quae non est aliud quam ipse Deus seu ordinatio divinae sapientiae considerata dumtaxat ut causa efficiens talis conformationis nostrae rationalitatis, non autem ut causa ordinem praescribens ejusque custodiam imperans, quo postremo sensu accepta indicat principium obligationis. Quaestionem de principio essendi complexi sumus in iis quae diximus artic. 2. cap. 1. hujus 2. partis.

mia namque opinandi licentia factum esse videtur, ut plerique praesertim recentiorum philosophorum pro suo unusquisque lubito nova hujusmodi excogitarent prima juris naturalis principia non ad firmandum certe aut ornandum sed potius evertendum et deturpandum ipsum jus naturale), nos praecipuas dumtaxat magisque perniciosas eorum sententias in primis breviter refellemus, deinde quid sit probabilius in praesenti quaestione tenendum indicabimus.

Ut autem quantum in nobis est brevitati consulamus, praestat in antecessum illas determinare conditiones, quae ad naturam talis primi principii constituendam requiruntur, quaeque ex ipso quaestionis statu et fine, propter quem istud principium solet investigari deductae, erunt nobis instar lydi lapidis ad veritatem hac in re detegendam. Primum itaque juris naturae principium debet esse, 1°, *universalissimum*, aliud ex quo deducatur non habens; 2°, *adaequatum*, ut caetera omnia, etiam quae futuram hominis vitam ac felicitatem respiciunt, ejusdem juris naturalis principia seu leges haud aegre valeat quis derivare ex ipso, vel ad ipsum ope analysis referre; 3°, *clarum*, seu per se *cognitu facillimum* etiam solo rationis lumine, ut nempe caeteris minus cognitis ex eo deducendis faciem praeferat; ideo enim nuncupatur primum *cognitionis* principium; 4°, proxime *connexum* cum fundamento legis naturae, unde istius essentia ac natura dimanat, ut communem relationem nexus ad minus universalia principia seu officia habeat.

91. Ne vero nonnullas hac de re opiniones velut ex semetipsis ruinosas videamur prorsus praetermississe, eas in primis paucis innotuimus. Valentinus Alberti primum principium cognitionis juris naturae in *statu* humanae integritatis reposuit, quasi nempe *imago Dei*, quam homo in illo statu habuit reliquias quasdam et fundamentum juris naturae in se praecontineret, instar cujus praesens natura corrupta informanda foret. Unde principium istud sic enunciat (1): *quidquid ad statum integritatis orthodoxe expositum hodie in moralibus ex aliqua parte recuperandum pertinet, id jure naturae praeceptum est; adeoque a nobis faciendum.* Ve-

(1) *Compend. jur. natur. orthodox. Theolog. conform. part. 1. cap.* Plerique autumant doctrinam hanc ab isto auctore excogitam et propositam fuisse non animo veritatem tuendi, sed contendendi dumtaxat atque disputandi. Vide I. F. Finetti *De princip. jur. natur. et gentium* tom. 2. libr. 7. cap. 1.

rum huic principio tertia conditio prorsus deest, cum de illo *statu integritatis* solo rationis lumine nihil innotescit, nec exinde naturalis obligationes seu officia inferri possunt. Falsum praeterea supponit, naturalem videlicet in homine Dei inmaginem, in praesenti naturae statu non haberi.

Minori adhuc attentione dignum est commentum Hobbesii statuentis ut primum juris naturae principium, *vitam membrorumque conservationem, quantum fieri potest diuturnam*, primamque inde manantem legem, *quaerendam esse pacem, aut paranda auxilia belli.* Quid enim magis absolum quam legem naturae ad tale principium reducere, sive in eo constituere quod est etiam brutis animantibus commune; quod ab officiis nobilioribus, scilicet, erga Deum, ceteros homines, et se ipsum praescindit, vel haec etiam propriae conservationi postponenda docet; quod denique omne iniquum, turpe et criminisum eohonestare potest?

Veterum sententia *jus suum cuique tribuendum*, ab utroque Coccejo exornata, quamvis in jurisprudentia universali sit maximi usus, pro primo tamen principio naturalis legis inepte statueretur; non enim ex ipso facile colligitur, quod nam sit jus istud incolume a nobis servandum, quae nobiscum jura nascentur, unde haec necessitas dimanat. Similiter qui principium istud in *divinis perfectionibus* aut *voluntate* constituunt quasi nempe ita enunciandum esset, *facienda sunt quae conveniunt cum divinis perfectionibus*, aut *quae postulat divina voluntas*, non videntur audiendi; excedit namque vires maximae hominum partis, talem divinarum perfectionem et voluntatis conceptum habere, qualem singulorum naturalium officiorum particularis determinatio postularet. Praeterea multa bona moralia conveniunt quidem cum divinis perfectionibus et tamen non sunt de jure et lege naturae, sed tantum de consilio; et in super quisque facile dabit *facienda esse ea quae divina postulat voluntas*, at quatenus sunt haec, per se tantum spectata voluntas nullatenus manifestat.

92. Majorem attentionem merentur opinionis Grotii, Pufendorffii, Thomasiai, Wolfii, Rousseau et Cumberlandi. A Grotio (1) praeformatum, Pufendorffius suum effecit et exor-

(1) *De jure belli et pacis. proleg. §. 8.*

navit [1] principium *socialitatis*, scilicet *cuiilibet homini quantum in se est colendam esse et servandam socialitatem*, idque eruere conatur uterque ex eo quod appetitu ingenito, qui certe a voluntate Dei procedit, ad societatem tranquillam et pacatam rapiamur; vult ergo Deus ut societatem hanc sancte custodiamus et foveamus, vetat ne subvertamus; quod autem ille vult, velle et nos debemus. Haec itaque *socialitas* humano ingenio concertanea *universi juris fons est*. Verum ista sequela minime fuit, jus namque naturale universum sive lex naturalis comprehendit quoque officia erga Deum et nosmetipsos, quae utpote praestantiora non secundarie dumtaxat et indirecte, sed principaliter ex primo principio derivanda sunt. Principium insuper *socialitatis* non est omnium primum, quia ex ordinato sui amore, sequae conservandi praecepto dimanat, internosque actus vel laesionem proximi, quae societatem non perturbant, minime vetat; hominemque qui unus tantum crearetur, aut a societate segrex viveret, omni lege solvit; denique principium istud ad futuram vitam et felicitatem nullum respectum dicens *utilitatem* dumtaxat praesentem, ad mentem Epicureorum et Hobbesii, portendere videtur; minisque indeterminate expressum, ipsi *socialitate* servandae est minus accommodatum, quam sunt ista vulgi captui proportionata principia e. g. *neminem laedito, suum unicuique tribuito*.

Iisdem fere rationibus refellitur, sive Thomasius (2) pro primo principio statuens; *esse faciendam, quae vitam humanam reddunt et maxime diuturnam, et felicissimam; vitanda pariter iis opposita*; sive Wolfius (3) ponens istud: *committen/ae sunt actiones quae ad perfectionem hominis, atque status ejusdem tendunt; eae omittendae, quae his opponuntur*; sive Rousseau (4): *amorem sui et naturalem commiserationis sensum erga alios, venditans*; sive tandem Cumberlandus (5) proponens: *mutuum benevolentiam* hominum, velut membrorum magnae civitatis entium intellectualium, tamquam primum principium juris naturae et medium assequendae *felicitatis*, aut immunitatis a *dolore corporis et animi aegritudine*. Monemus insuper, quod admissio Tho-

[1] *De jure natur. et gent. et De offic. hom. et civ. lib. 2.*

[2] *Fundament. juris natur et gent. libr. 1. cap. 6.*

[3] *Instit. iuris natur. et gent. §. 43.*

[4] *Praefat. Oper.*

[5] *De lege natur. cap. 1.*

massi principio, violatae legis naturae reus ille censebitur qui pro honestate, amore patriae, etc. vitam periculo ac certae morti objiceret. Wolfius vero, cum *perfectionem* humani status, de qua loquitur, a naturalibus determinationibus per rationes finales sicut in ordine physico repetat; vel nimium onus omnimodae perfectionis quaerendae, humanae imbecillitati imponit (1), vel solam *utilitatem* [uti gravissimis viris visum fuit] respicit, dum commodam, jucundam omnisque molestiae expertem vitam, et usum humanarum facultatum inquirat. Rousseau etiam ex hoc ineptit, quod principium suum a sola sensibilitate, seu animalitate humana desumat, rationemque *antevertens* esse doceat. Cumberlandus denique si *in mutua benevolentia* amorem quoque nostri et Dei includit, confundit ea, quae apprime sunt distinguenda, si vero ab utroque praescindit aut utrumque excludit; prorsus inanem aut etiam inordinatam benevolentiam adstruit (2).

(1) Rationis finales quibus in ordine rerum physico solet determinari quid ad cuiusque entis naturalem perfectionem pertineat, considerando videlicet finem ad quem unumquodque eorum fuit ordinatum, si ad moralem ordinem et perfectionem hominis transferantur, nequeunt alio sensu accipi nisi vel relate ad perfectibilitatem humanarum facultatum cujus hae ex sui natura sunt aptae, vel relate ad quemdam finem determinatum cuiilibet homini proprium. Si itaque primo sensu accipi supponantur jam quia perfectibilitas humanarum facultatum est revera illimitata seu indefinita, quaeque in praesenti vita nequit ad terminum perducitur statueretur pro principio juris perfectio acquirenda, quae saltem praesenti humanae naturae imbecillitati est prorsus improporcionata. Quod si alter sensus locum habere dicatur, tunc vel finis cuiilibet homini proprius supponitur quoque esse communis omnibus eandem naturam habentibus (qui nequit esse aliud quam felicitas alterius vitae), et iam non indeterminata perfectio, sed mensura actionum cum fine perfectae felicitatis constitueret primum principium cognitionis legis naturalis; vel finis cuiilibet proprius sumitur juxta peculiarem conditionem et statum uniuscujusque, et jam sicut perfectio ad tales fines requisita est quid indeterminatum et multiplex, ne dicam vagum, ita et principium hujusmodi esset eiusdem conditionis; ideoque ineptum ad id propter quod quaeri et statui solet.

(2) Sunc et alia plura naturalis juris prima principia a philosophis praesertim Germaniae excogitata. Et ut praeteream sententias Bouterweck et Abicht plus minusve a doctrina Kant recedentes et ad illam Krause appropinquantes, quarum prima con-

93 Istud Cumberlandi principium *mutuae benevolentiae* per tria diversa minus universalia exponere conati sunt Bar-

ditionalitatē juris extrinsecam ut Krause admittit, at jus a moralitate, sicut vellet Kant, non sepe- rat; altera vera praeter intentionem Kant, a forma coexistētia- tis libertatis omnium cum libertate singulorum jus naturae liberat. et ad conditionis spectan- tes finem generalem humanae naturae juxta mentem Krause. illud reducit, doctrina Kant praecipue innuenda est. Kant ita- que, quem pluribus evolvit et exornat Fichte, pro primo juris natu- ralis principio, statuit, *aggregatum illarum conditionum, sub quibus libertas extrinseca* (actus enim interni juxta ipsum perti- nent dumtaxat ad conscientiam et moralitatem) *singulorum po- test coexistere cum libertate omnium*; unde et simile ratione jus natu- rae definit, et illam censet tantum actionem esse *justam*, quae a quovis posita nullius laedit libertatem. At quaeso, quodnam sit istud jus naturale illiusque primum principium, quod a coexistē- tia mere extrinseca libertatis desumitur, cum hoc ipsum quaeri potest, quandonam extrinseca libertas juste vel injuste limitetur. Num hoc ipso, quod dum reus ad carceres ducitur vel in iisdem detinetur ejus extrinseca libertas limitatur, talis actio erit injus- ta? An e contra, e. g. irreligiositas blasphemiae, odia et inter- nae ac occultae turpitudines, etc. quia aliorum libertatem non laedunt, juri naturae contraria non erunt? Verum haec satis sunt, cum vel ipse Ahrens in opere superius memorato (*Cours de Droit naturel*, etc. pag. 69 70. 71.) istud Kantii principium velut man- cum et imperfectum rejiciat.

Ahrens vero doctrinam Krause adprobans non minus in se er- roneum naturalis juris principium obtrudere conatur, exhibens illud (pag. 74. 75.) *instar aggregati conditionem externarum et internarum dependentium a libertate, et necessariarum pro evo- lutione et assecutione ordinationis* (de la destination) *rationalis, individualis et socialis hominis et humanitatis*, atque ibidem in- quiens; *Cette définition du principe du Droit est la plus complète et la plus satisfaisante de toutes qui ont été données*. Etenim ne- mo est qui non videt eum hic similiter ac in juris naturalis no- tione tradenda, sicut jam monuimus (hujus partis cap. 1. art. 1. n. 62. in nota), a vero recedere. Et quia parum refert determi- nare utrum istud ejus principium relative ad illa a Kant, Bouter- weck, Abicht, etc. statuta sit perfectius, quomodo, quaeso, ex eo in se considerato, possint omnia quae ad jus naturae pertinent inferri? Quomodo, vel ipsam veram juris notionem praeconti- neat? Quenam sunt illae conditiones a libertate dependentes, quae e. g. jus naturale Deum colendi constituunt? Num concep- tus juris in genere, aut juris naturae est tantum conditionalis? Num e. g. jus omne patris in filius desineret, si isti debitam illi

beyrac et Burlemaqui, scilicet per *religionem*, unde ea quae Deo, per *amorem sui*, quae nobismetipsis, per *socialitatem* quae proximo debentur, resultant: Heineccius autem per *tri- plicem amorem*, nempe *Dei, sui, et proximi*, et quidem haud incongrue et diversitati ac naturali moralium legum ordine minus accommodate. Fatendum namque est, diver- sitatem legum sive praeceptorum naturalium, praesertim ratione objecti, tantam esse, ut aegre admodum, nec sine quadam obscuritate, ad unum primum principium revocari ad eoque dimanare valeant. Unde qui plura hujusmodi prima principia statuunt, defectu quidem scientificae uni- tatis, minime vero claritatis aut utilitatis, laborant. Porro Heineccii doctrina de triplici amore, praesertim, sicut ipse vellet, sub respectu *universalis benevolentiae* seu *amoris* con- siderata, inde quoque argui potest, quod cum istud inferat ex necessitate assequendi propriam felicitatem seu fruitio- nem boni, vel loquitur de indeterminato ac generali, vel de particulari propriae felicitatis amore; si primum, involvit quoque amorem turpem et inordinatum; si aliud, amor Dei et proximi ex intuitu propriae dumtaxat alicujus felicitatis derivans nobiliori motivo destitueretur foretque plerumque valde imperfectus. Insuper amor ut *naturalis propensio* animi in bonum, nequit sub lege quoad existentiam et subs- tantiam cadere, est enim *affectio necessaria*; quoad prose- quendi *modum* vero et *objectum* particulare spectatus, est amor particularis, qui respectu nostri et proximi, quibus non possumus frui, felicitatem nostram non constituet; nec proinde ratione sui erit praeceptus: quatenus pariter me- ram innuit benevolentiam, nequit esse fundamentum eorum officiorum, quae etiam ab invitis sunt praestanda, quaeque humanae societatis conditio expostulat.

Si autem unicum, ut optime monet Finetti (1), sit statu- endum juris naturalis primum principium, hoc ceteris vi- detur praefendum *naturalis ordo servandus est*, aut (addi- mus nos) eidemaequale, *bonum est faciendum, et malum vitan- dum*, haec namque duo principia sese mutuo excipere, et

subjectionem libere detrectarent? Aut si societas non suppedita- ret extrinseca media, jus illud in filios exercendi? Verum omnia haec, ex insana voluptate nova systemata cudendi, cuncta innovan- di, majorumque doctrinas et dicta spernandi necessario proficis- cuntur.

[1] *De jure natur. et gent.* libr. 7. cap. 6.

velut in unum coalescere evidens est. Et primo quidem animadvertas oportet neutrum eorum principiorum a suis assertoribus sumi *indeterminate*, scilicet pro quovis ordine et bono; secus ad ordinem quoque et bonum *physicum*, ad ordinem *convenientiae* et bona quaeque dumtaxat *utilia* et non necessaria sese extenderent, quod dici non potest; sensus itaque illorum est, *ordo naturalis moralis et debitus servandus est et bonum morale cum naturali vel ultimo hominis fine necessario connexum est prosequendum*, sicut et ejus oppositum *vitandum*: quod si hoc, jam quamvis ordo et bonum in genere sumpta sub omni respectu non convertantur, tamen *ordo moralis debitus*, et *bonum morale necessario connexum cum naturali et ultimo fine hominis*, sunt prorsus unum et idem, solaque diversa concipiendi ratione distinguuntur. Deinde considerandum est, quod sicut ordo in directione actionis ad finem, ita *bonum* in apprehensione practicae rationis, quae dirigitur ad opus et assecutionem finis, est *primum*; unde ambo hujusmodi principia veram quamdam prioritatem habent relate ad moderandas liberas hominum actiones. Et sane, licet apprehensio debiti ordinis in agendo sit prior bono quod inde dimanat, non est tamen prior apprehensione ejusdem ordinis tamquam boni; nam finis non movet ad agendum nisi apprehensus ut bonum, et est quidem ultimus in executione, sed primus (et in casu nostro simultaneus cum apprehensione ordinis moralis debiti) in intentione. Hinc vero colligitur quid esset respondendum; si quis ad vindicandam majorem praestantiam principii, *ordo naturalis servandus*, prae altero, ita argueret: sicut in humanis operationibus actus rationis vel intellectus est prior actu voluntatis, ita et apprehensio debiti ordinis est prior apprehensione prosecutionis boni et fugae mali; ergo et principium *ordo naturalis servandus*, est prius altero.

Haec porro duo seu potius *realiter* unum principium, conditionibus insuper primi principii superius expositis apprime gaudet; nam 1°, cum fundamento legis naturalis seu ratione divinae sapientiae proxime connectitur, veramque proinde et communem obligationis rationem indigitat; 2°, nullum aliud ante se habet, ex quo tamquam principio legis deducatur; 3°, unicuique etiam rudi, dummodo sit praeditus ratione, etsi careat abstracta et generali notione ordinis et boni moralis, nequit *practice* esse cognitu difficile, se *teneri*

ad ea bona praestanda, quae cum ordine naturae, et fine ultimo *necessario* nectuntur; 4°, tandem, est adaequatum, cum ad ipsum absque ullo negotio, ut per se patet, tria generalia et naturalia hominum officia, erga *Deum seipsum, et proximum*, juxta triplicem generalem naturalis ac necessariae relationis ordinem, reducantur (1). Vide hanc reduc-

(1) Huic triplici distinctioni naturalium officiorum videtur contraria esse doctrina quorundam ex recentioribus sane singularis, quae jus quoddam statuit intercedere inter homines et bruta animalia, illudque deducit ex eo, quod et jus in genere considerat situm *in quadam relatione conformitatis inter actus voluntarios entis rationalis et naturam illius entis ad quod actus isti diriguntur*, et exinde infert *hominem debere tractare (traiter) entia animata sicut eorum convenit naturae*. In hac sententia est memoratus Ahrens, sic enim loquitur (loco in penult. nota indicato pag. 47). *Un sentiment intime* (contradictorius nostrae conscientiae, ait enim ibidem, *notre conscience attribue des droits seulement à des êtres donés d'intelligence et de liberté*) nous porte à reconnaître quelque droits, même à des êtres qui ne sont donés que de sensibilité, et qui ne possèdent pas la faculté de la raison. On demande qu'on soit juste envers les animaux, qu'on ne leurs fasse pas subir des traitements contraires à leur nature sensible . . . Il faudrait donc prétendre que tous les êtres qui sont donés de raison ou du moins de sensibilité, qui ressentent des plaisirs ou des peines du traitement qu'ils reçoivent de la part d'autres êtres, peuvent posséder des droits. Porro doctrina haec generatim vera non est, non enim in rebus quae sunt homine inferiores earum natura potest esse homine norma quomodo se cum illis gerere debeat, sed potius ipsa omissa natura, siquidem finis est regula mediorum non autem media finis. Numquid jus quoddam naturae violatur, dum in hominum utilitatem quaedam animantia destruuntur, aut etiam gravissimos coguntur subire labores? Hoc certe eorum naturae *per se* minime est congruum. Verum quidem est, quod cum homo simul cum ceteris rebus sit ordinatus ad Deum tamquam ad finem, si illas res tractaret iisque uteretur diversa ratione ac sit conveniens et necessarium ad illius finis prosecutionem et assecutionem, jus naturae violare censendus esset, at hoc non ideo quod egerit contraria ratione naturae eorum entium, sed ordinationi divinae mediorum ad finem. Similiter abusum mediorum ad finem indicat, dum absque ulla nostra necessitate et utilitate quosdam cruciatus aut molestiam brutis animantibus inferimus, arguiturque homo ita operans de defectu mansuetudinis aut de animi crudelitate, non vero de injustitia, nisi quodam improprio sensu: ergo et hic

tionem apud S. Thomam (1).

94. Ex amica utriusque principii associatione, ut est perspicuum, corruunt per se difficultates quae ex alterutra parte poterant proponi. Adhuc tamen potest objici 1°. Absolute primum principium assignari est impossibile, secus circa hoc tanta doctorum dissensio non haberetur, nec eruditissimi quique hallucinarentur. 2°. Eo etiam constituto, periculum errandi in praxi, et difficultas determinandi veritates intermedias non vitatur; dum interim utrumque commodius obtinetur per plura minus universalia principia.

Respond. ad 1^m. *Neg. Antec.* doctorum namque dissensio et eruditissimorum hallucinatio, non probant quaestionem esse impossibilem, sed ad sumum satis arduam, nisi etiam rationem hujus dissensionis et hallucinationis velis ut plurimum repetere a voluptate aliquid novi in re non satis manifesta tradendi.

Ad 2^m. dicimus non vitari quidem utrumque, idque ob imbecillitatem humanae mentis, sed tamen sufficienter imminui si tale ut par est primum principium constituatur; ab eoque, servata unitate scientifica disciplinae, ipsa major facilitas cetera principia ad praxim applicandi plurimum juvatur; quamvis semper relate ad remotiores juris naturae conclusiones plerique rudiores praesertim homines extrinseca egeant institutione.

Dices iterum praeceptum amoris Dei et proximi videtur potius pro primo principio statuendum, cum de hoc dicat ipse Salvator (2): *In his duobus mandatis universa lex pendet*; et Apostolus (3): *Plenitudo legis est dilectio*; (4): *Finitis praecepti est charitas*.

Respond. *Disting. Antec.* Amor Dei et proximi dici quidem potest, primum legis etiam naturalis praeceptum quoad dignitatem, non autem primum principium quoad cognitionem; nec aliud verba Salvatoris et Apostoli videntur postulare, quamvis ipsi de praecepto amoris supernaturalis praeceptue loquantur. Dici potest etiam praeceptum primum

ratio inordinationis in actione, et debiti contrarium agendi, desumitur ex relatione ad naturam hominis non autem brutorum.

[1] *Sammae Theolog.* par. 1. 2. quaest. 94. artic. 2.

[2] *Matth.* cap. 22. vers. 40.

[3] *Epist. ad Rom.* cap. 13. vers. 11.

[4] *I. ad Tim.* cap. 1. vers. 5.

omnium quatenus et cetera quaevis praecepta ordinantur quodammodo ad nostram subjectionem et amorem Deo manifestandum, et *verus ac perfectus* Dei amor subsistere non potest, cum voluntate violandi, vel cum violatione cujuscumque divini, praesertim gravioris, mandati.

PARS TERTIA

DE DIVERSO HUMANI GENERIS STATU, ET PRINCIPIIS JURIS PUBLICI.

95. Quoniam quae de officiis a naturali lege manantibus forent dicenda, magnam relationem habet cum naturali et civili humani generis statu, respectumque aliquem dicunt cum ipsa politica potestate et principiis juris publici, de his omnibus breviter prius disserere constituimus, ut suppositionum, quantum potest fieri numerus decrescat.

CAPUT I.

DE NATURALI ET CIVILI HOMINUM STATU.

96. Cum status hominum in generi sit *certa quaedam et constans conditio* seu *ratio vivendi* status eorum *naturalis* non aliud, ut patet, significare potest, quam *conditionem illam vivendi*, quae ex congenitis humanae naturae constitutivis *simpliciter* dimanant, estque ab ipsa natura *absolute intenta*. Status hic sumitur *proprie* (non enim loquimur de statu naturali quatenus distinguitur a supernaturali cognito ex fide) per oppositionem ad *statum civilem*, qui quamvis et ipse a necessitate quadam humanae naturae profluat, vel saltem eidem apprime conveniat, addit tamen statui naturali conditionem seu modum vivendi dependentem a liberis hominum institutionibus et statutis. Statum hominum naturalem aliter apprehendendo plerique philosophi graviter errarunt vel in ipsa ejus definitione; nos errores eorum refellendo et veram doctrinam vindicando, definitionis quoque datae rectitudinem ostendemus, nisi forte vel ex eo jam sufficienter innotescit, quod si quis statui naturali ea tribue-